

XVIII. Yüzyıl Konya Mahkeme Kararlarında Kadınların Erkekler Karşısındaki Konumu¹

The Position of Women Against Men in Konya Court Decisions in The XVIII. Century

Hayri Erten²

Özet

Bir toplumun geçmişini göz ardı ederek geleceğe ümitle bakması mümkün değildir. Toplumların kendilerini anlamlandırabilmelerinde ve sosyal sorunlarını çözümlayebilmelerinde tarihin önemli bir yeri vardır. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de haksızlığa ve şiddete maruz kalan kadınların durumu günümüz dünyasında önemli bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Bu bağlamda özellikle kadın hakları açısından sürekli eleştirilen Osmanlı toplumunun yapısı içinde haksızlığa ve şiddete maruz kalan kadınların hiçbir şey yapamadıkları, onları koruyan herhangi bir müessesenin bulunmadığı şeklindeki kanaatler oldukça fazladır. Oysa bu kanaatlerin tarihsel ve birincil kaynaklardan bilimsel yaklaşımlarla araştırılması gerekmektedir. Bu bağlamda yapılacak araştırmalar özelde Konya halkının, genelde milletimizin gerçekçi şekilde algılanmasına ve değerlendirilmesine katkı sağlayacak, konuyla ilgili isabetli çözümler yapılmasına ve önemli adımlar atılmasına yardımcı olacak niteliktedir. Bu bakımdan araştırmada geçmişle alakalı olarak birincil elden veri sunan şer'iyeye sicillerinden istifade edilerek XVIII. yüzyılda Konya'da kadınların durumları incelenecektir.

Araştırma, özellikle modernleşmenin eşiği olarak da ifade edilen Batılılaşmanın başlangıç çizgisini oluşturan Tanzimat öncesi XVII ve XVIII. yüzyıllarda Konya'da kadınların kocalarına karşı ekonomik ilişkiler açısından durumları, gelir seviyeleri, erkeklerin ne oranda tek eşle veya birden fazla kadınla evlilik yaptıkları, kocaları ikamet yerlerinden uzaklara gittiğinde kadınlarınne yaptıkları, evlilik yaparken kadınların rızalarının alınıp alınmadığı, kadınların kocalarından boşanıp boşanmadıkları, na-

1 Bu çalışma 7 Mart 2017 tarihinde "III. Uluslararası Toplumsal Cinsiyet Adaleti: Kadın ve Aile" kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

2 Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Bölümü Öğretim Üyesi, Dekan Yardımcısı. orcid.org/0000-0002-8903-6864

faka durumları, mehirlerini kocalarından alıp alamadıkları ve en önemlisi de sınırını aşan kocalarına karşı kadınların kendilerini ve haklarını savunup savunamadıkları gibi hususlar ele alınacaktır. Bu araştırmada neredeyse dört asır önce Anadolu'nun ortasında yer alan Konya'da kadınların kocalarına karşı mahkemeleri adeta bir sığınak evi gibi nasıl kullandıkları ve bunun toplumsal sistemin devamı ve bütünlüğü için ne gibi bir fonksiyon içerdiğine değinilecektir. Böylece bildirinin günümüz sorunlarına bir nebze olsun ışık tutacağı ve bilim dünyasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadınlar, Statü, Erkekler, Anadolu, Konya

Abstract

It is not possible for a society to look at the future with hope by ignoring its own past. In order to make meaning and to resolve social problems in society, history plays an important role. In the case of world and our country, the situation of women who are exposed to injustice and violence remains as an important problem in today's world. In this context, extensive number of common beliefs exists especially about the structure of the Ottoman society which is constantly criticized in terms of women's rights. It is assumed that women who were faced with injustice and violence could not do anything and the society lacked any strong institution protecting their rights. In fact, these beliefs need to be investigated from historical and primary sources through scientific approaches. The research to be done in this context will contribute to accurate perception and evaluation of Turkish society, particularly people of Konya and will guide us in taking important measures to find better solutions for the future. In this respect, the subject of our paper will evaluate the findings based on court records (şer'iyce sicilleri) which reveal insights about the past as a primary source.

In the paper, especially before the Tanzimat, which constitutes the starting line of westernization and the threshold of modernization in the XVII and XVIII century in Konya, the situation of women in terms of their economic relations with their husbands, income levels, at what level men are married with a single partner or more than one partner, what women have done when their husbands went far away from their place of residence, the issue of whether or not a woman consents for marriage, the issue of whether or not women can divorce their husbands, the issue of alimony, the issue of whether or not they can receive their bride wealth from their husbands and most importantly, the issue of whether or not women can defend themselves and their rights against their husbands crossing the line will be evaluated. In the paper, we will discuss how women have utilized courts as a shelter against their husbands and make inferences about how this contains functions for endurance and integrity of the social system almost four centuries ago in Konya which is located in the middle of Anatolia. Thus, we hope that our paper will shed some light on our current problems and contribute to science world.

Keywords: Women Status, Men, Anatolia, Konya

Giriş

Kadınların sosyal yaşamdaki durumu, içinde yaşadıkları toplumlar ve onların kültürlerine göre farklılıklar göstermiştir. İnsanların diğer insanlarla ilişkileri ve etkileşimlerinin ilk teması ve basamağında bireylerin üzerlerinde taşıdıkları biyolojik, psikolojik, sosyal, ekonomik, dinsel ve kültürel vasıfları etkisini göstermektedir. Belirtmek gerekir ki, kadın ve erkek bireylerin değerleri ve onlarla ilgili insanların algıları bu bahsettiğimiz hususlarda toplumsal yapı ve kültürün hazır sunduğu şekilde belirler. Bu açıdan bakıldığında tarihsel sürecin pek çoğunda kadınların erkeklere karşı konumlarının genelde iyi olduğunu söylemek güç görünmektedir. Kadınlara mülkiyet edinme, ticaret yapma, evlenirken rızalarının sorulması, boşanabilme, kendilerine karşı güç kullanımı veya haksızlıklar yapıldığında haklarını savunma hakkı gibi konularda Batı dünyası en çok son iki yüzyılda gelişme sağlamıştır. Doğu dünyasında ise İslâm'ın VII. asırda doğmasıyla zihinsel ve düşünsel (doktrin yani teorik olarak inanç bağlamında) ciddi bir değişim yaşanmış, ilk dönemde dikkate değer görünürde sosyal alanda pratiği de gerçekleştirilmiştir.

Batı medeniyeti modernleşme anlayışını tüm dünya toplumlarına örnek olarak dayatmaya başlayınca Doğu medeniyetinde var olan her durum negatif olarak anlatılmaya başlanmıştır. Gelişmişlik hep “bir öncekine göre daha iyi” mantığı içerdiğinden evrimci ve lineer temeli içeren Batı modernleşmesi Doğu medeniyetinin her neyi var ise “geridir ve kötüdür” gibi bir algıya yol açmıştır. Bu algı ile müslüman kültüründe kadının erkek karşısındaki konumu değerlendirilmiştir.

Batı medeniyetinin gelişimi önünde büyük ölçüde kilisenin engel görülmesinden -ki kilise bilimsel gelişmelere ve akla karşı katı tavır takınmıştır- aynı şekilde müslüman toplumlarda da her gelişmeye İslâm dininin engel teşkil ettiği düşüncesi yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bu bakış açısı kadın konusu için de geçerli görülmüştür. Toplumların asırlardır beraberlerinde getirdikleri yaşam tarzları; kültürleri, gelenekleri, örfleri, âdetleri, inançları, toplumsal şartları vs. hiçe sayılmış, kadının erkek karşısındaki durumu sadece sosyal bilimlerin bakışına aykırı olarak tek bir sebebe -dine indirgenmiştir ki bu sebep de doğru anlaşılmamış, İslâm'ı tam kavramayan ve anlamayan subjektif bir tavırla değerlendirilmiştir. Bu çalışma, müslümanların tarihinde önemli bir kesiti teşkil eden Osmanlı coğrafyasının tam ortası hatta medeniyetinin mayası diyebileceğimiz Orta Anadolu'da bulunan, Anadolu Selçuklularına başkentlik eden Konya'da Batılılaşmanın şiddetle hissedilmesinden önce XVIII. yüzyılda kadınların erkeklere karşı konumunu birincil kaynak niteliği taşıyan mahkeme kayıtlarına göre gözlemlemektedir.

Acaba kadınlar söz konusu dönemde kendilerini döven erkekler karşısında ne yapmışlardır? Erkekler eşlerine karşı hukukî haksızlıklar yaptıklarında kadınlar haklarını almak için nasıl davranmışlardır? Kadınlar evlenirken onların rızalarına müracaat edilmiş midir? Kadınlar mutsuz olduklarında veya kocalarıyla geçinemediklerinde

boşanabilmişler midir? Kadınlar mülk edinebilmiş ve ticaret yapabilmişler midir? Kadınlar en yüksek gelir grubunda yer alabilmişler midir? Bütün bu konular hâlâ günümüzde tartışılmakta ve yanlış kanaatler ileri sürülmektedir. Tebliğ belirtilen bu hususları bilimsel bir bakışla Konya'da XVIII. yüzyıl mahkeme kayıtları verilerinden hareketle istatistik yüzde dağılımı ve frekanslar yardımıyla ele almaktadır.

Haksızlık Yapan (Haddini Aşan) Erkeklerle Karşı Kadınların Durumu

Toplum ve aile içinde her üyenin bir konumu, ona uygun rolleri ve statüsü bulunmaktadır. Üyeler, belirli statülerine göre kendilerinden beklenen rolleri yerine getiren sosyal mahiyetli aktörlerdir. Erkek veya kadın sosyal statülerinin ve rollerinin kendilerine verdiği hukukî haklarının dışına çıktıklarında cezai müeyyide ile karşılaşılır. Öncelikle kadınların bu husustaki durumlarına ve aile içinde hassaten de kocalara karşı konumlarına bakmak gerekir. Bunu en iyi ortaya koyacak olan olgu ise kocası tarafından dövülen, kadının yetkisi ve sorumluluğunda olan hususlarda kendisine sormadan tasarrufta bulunan kocaların ne tür müeyyidelerle karşılaştıklarıdır.

Her aile üyesinin ailedeki fonksiyonunu düzenli olarak yerine getirebilmesi, ailenin devamı, korunması ve üyelerinin gözetilmesi için gerekli olan yöneticilik rolünün, keyfi şekilde kullanılmasına İslâm dininde izin verilmemiştir (Kur'ân-ı Kerim, 2/228). Kocanın yöneticiliği, "liderin bütünleştirici" ve "koordine etme" işlevi olarak algılanabilir (Dönmezer, 1990, s.195). İslâm dininde koca ile eş, birlikte değerlendirilmekle birlikte (Gökalp, 1992, s.1082) ayrı şahsiyetler olup her birinin hak ve sorumlulukları da belirlenmiştir. Kocanın yönetici vasfı, İslâm ahkâm ve ahlâkına uygun olduğu sürece mümkün olup, zulüm ve haksızlık durumunda ise yargıya erkek ya da kadın olsun başvuru hakkı vardır.

XVIII. yüzyıl Konya mahkeme kayıtları üzerinde yapmış olduğumuz gözlemlerimizde, kadınların kocalarını, kendilerine bir haksızlık yaptıklarında veya şiddet uyguladıklarında dava ettiklerini tespit ettik. Örneğin hicrî 1116 (m.1704) yılında Konya'nın Çinioğlu mahallesinde eşini yemek pişirirken, "odunu çok kullandın" diye döven koca, karısı tarafından dava edilmiş ve tâzir cezasıyla karşı karşıya kalmıştır (Konya Şer'iyye Sicili, 41, s. 70/3).

Bir başka olay hicrî 1122 (m. 1710) tarihinde Konya'nın Muin mahallesinde vuku bulmuştur. Rahime isimli bir kadın, kocası Veli'yi şu şekilde mahkemeye şikâyet etmiş ve cezaya çarptırtmıştır: "Kocam duha vaktinde benim başım ve koluma vesâir azama hatab (odun) ile darbidüp, cemi azam gök bere olmuştur. Sual olunup takrir ve tahrir olunmak matlubumdur." Mahkemede koca, "iki değnek vurdum" diye itiraf edince mahkeme kocayı tâzirlle cezalandırmıştır (K.Ş.S. 44, s. 229/1).Dayak nedeniyle altı kadın daha kocasını mahkemeye vermiştir (K.Ş.S. 44, s. 100/2, 175/1; 52, s. 184/2; 54, s. 278/4; 48, s. 117/2, s. 118/4).

Yine hicrî 1128'de (m. 1716) Konya'nın Sedirler mahallesinde ikamet eden Fatma

isimli kadının eşini dava gerekçesi çok daha ilginçtir. Adı geçen kadın, bu tarihte aynı yatakta yatarken saçının kesildiğini ve bunu kocasının yapmış olabileceğini iddia ederek kocasını dava etmiştir (K.Ş.S. 47, s. 48/4).

Hicrî 1154'te (m. 1741) Konya'nın Pürçekli mahallesinde Kezban isimli bir kadın, mahkemeye başvurarak kocasının "eğer seni döversen üç talakla boş ol" dediğini belirtmiş, bunu ispat etmiş ve kocasından ayrılmıştır (K.Ş.S. 55, s. 163/2). Aynı şekilde hicrî 1141'de (m. 1728) Dört Vukıyye mahallesinde oturan Marziye isimli kadın da kocasından boşanmıştır (K.Ş.S. 51, s. 207/3). Dayak nedeniyle geçimsizlikleri artan çift, mahkemede karşılıklı anlaşma/muhâlaa ile evliliklerine son verilmiştir (K.Ş.S. 48, s. 118/4).

Hoca Habib mahallesinde oturan Havva isminde bir kadın, hicrî 1125 (m. 1713) yılında, evlenmeden önce, aile hayatını sürdürdüğü evi ve mahalleyi tespit etmiş, ancak evlendikten sonra kocası başka bir mahalleye gitme teşebbüsünde bulununca kocasını dava etmiş, buna karşılık mahkeme kadın lehine karar vermiştir (K.Ş.S. 46, s. 32/3).

Başka bir olay da çoğu zaman sarhoş olan, bu halde iken kendisini döven ve çeşitli eziyetler eden kocayı, karısı, mahkemeye gereğinin yapılması için şikâyet etmiştir. Kadının mahkemeye başvurusu şu şekildedir: ".....Ekseri eyyamda şürbihamri düpsekeranen üzerime gelip darb ve enva-i cûr ve eziyet etmekten hali değildir. Sual olunup mucibi şeriyesi icrâ olunması matlubumdur" (K.Ş.S. 39, s. 108/2). Mahkeme bunun üzerine kocanın kontrol altına alınmasına karar vermiştir.

Araştırmalar, XVII. Yüzyılda kadınların Osmanlı mahkemelerini erkeklere karşı önemli ölçüde kullanabildiklerini ortaya koymaktadır. Tablo 1'e göre XVIII. yüzyılda ilk elli yıllık süreçte Konya mahkemesindeki aile ile alakalı davaların % 34,9'u kadınlara, % 65,1'i ise erkeklere ait davalardır. Konya kadınlarının, haklarını korumak için mahkemeleri XVII. yüzyıldaki Kayseri kadınlarından (% 17 oranında) daha fazla kullandıkları anlaşılmaktadır (Jennings, 1965, s. 60).

Tablo 1: Kadın ve Erkeklerin XVIII. Yüzyılda İlk 50 Yıllık Süreçte Konya Mahkemesindeki Dava Dağılımları

CİNSİYET	Sayı	%
Kadın	944	34,9
Erkek	1761	65,1
Toplam	2705	100

Söz konusu dönemdeki dava sahiplerini yerleşim yerlerine göre gözlemlediğimizde Tablo 2'de görüleceği üzere şu neticelere ulaşılmıştır. Şehirli dava sahiplerinin % 35,8'i kadın, % 64,2'si erkek iken, köylü dava sahiplerinin % 26,9'u kadın, % 73,1'i erkektir.

Tablo 2'ye göre şehirli kadınların, köylü kadınlardan daha fazla oranla haklarını aramak için mahkemeyi kullandıkları görülmektedir. Bu durum, şehirli kadınların aile içindeki statüleri konusunda daha bilinçli oldukları veya mahkemelere daha kolay ulaşabilmeleriyle açıklanabilir. Gerek şehirli erkekler, gerekse köylü erkekler kadınlardan daha fazla oranda mahkeme davalarında yer almışlarsa da kadınların oranı azımsanamayacak derecededir.

Tablo 2: Yerleşim Birimlerine Göre Dava Sahiplerinin Cinsiyetleri

CİNSİYET	YERLEŞİM BİRİMLERİ			
	Şehirli sayısı	%	Köylü sayısı	%
Kadınlar	871	35,8	73	26,9
Erkekler	1563	64,2	198	73,1
Toplam	2434	100	271	100

Evlilikte Kadınların Rızalarına Müracaat Durumu

Osmanlı kadını ile ilgili yaygın kanaatler, evlenirken kadınların ne düşündüklerine ve gönüllerinin olup olmadığına genelde müracaat edilmediği şeklindedir. Batı edebiyatı ürünü olan ve Batı'dan etkilenilerek yazılan romanlarda kadınların hiç istemedikleri kimselerle, hatta oldukça küçük yaşta evlendirildikleri işlenmiştir. XX. asırdan sonra yazılan tarih kitapları veya ders kitaplarında da benzeri bir kadın profili çizilmiştir.

Oysa aşağıdaki örneklerde kadınların istemedikleri erkeklerle evlendirilmediklerine dair örnekler yer almaktadır. Örneğin nişanlı olduğu sırada nişanlısının haberi yok iken bir başka erkek ile hızlı bir şekilde evlenen kadın dava edildiğinde mahkeme davanın reddine karar vermiştir. Hicrî 1136 (m.1724) yılında Sahip Ata mahallesinde oturan ilk nişanlı Süleyman isimli kişi, mahkemeye gelerek yedi aydır nişanlısı olan ve aralarında nikâh vaki olmayan Aişe isimli kadını “bir gün önce benim haberim yokken adı geçen Hüseyin kendine akdi nikâh itmekle bana külli ğadr (vefasızlık) eylemiştir, sual olunup takrir ve tahriri ve mucibi şer’iyyesi icra olunması matlubum (isteğim) dur” diyerek dava etmek istemiş, ancak mahkeme davanın şer’an sahih (geçerli) olmadığı gerekçesiyle kabul etmemiştir (K.Ş.S. 49, s. 71/4).

Hicrî 1130 (m. 1718) yılında Hoca Cihan mahallesinde meskun olan Mustafa isimindeki kişi ise mahkemeye müracaat ederek bir sene önce nişanlandıkları halde; nikâhlanmaktan kaçınan kadını dava etmiştir. Ancak “katiyen nikâha rızam yoktur ve faili muhtareyem (fiilimde seçme özgürlüğüne sahibim) dilediğimle tezviç (evlenirim) iderim” diyen kadının cevabı üzerine mahkeme erkeğin davasını reddetmiştir (K.Ş.S. 48, s. 84/2).

Tablo 3: Nişandan Ayrılma

Nişandan Ayrılan Taraf ve Cinsiyetleri	Sayı	%
Nişanlısı ile evlenmek istemeyen ve nişanı bozarak bunu mahkemeye kaydettiren kadınlar	15	10.49
Nişanlısı dışında bir başkası ile evlenmek isteyen ve istediği kişi ile evlenmeye mahkemeden izin alan kadınlar	43	30.07
Nişanlı erkeğin, kendisi ile evlenmekten kaçındığı için kadını dava etmesine rağmen, mahkemenin lehine karar verdiği kadınlar	55	38.46
Nişanlısı ile evlenmek istemediği için veya kadın uzun süre nikâha yanaşmadığı için nişanlısından ayrılmak üzere dava açan erkekler	30	20.98
Toplam	143	100

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Konya'da 2705 dava içerisinde 143'ü yani % 5,3'ü nişandan ayrılma ile ilgili davalardır. Sadece nişandan ayrılma ile alakalı davaların % 10,49'unu nişanlısı ile evlenmek istemeyen ve nişanını bozarak bunu mahkemeye tescil (kayıt) ettiren kadınlar, % 30,07'sini daha önce nişanlı olduğu halde, nişanlısı dışında bir başkasıyla evlenmek isteyen ve istediği erkek ile evlenmeye izin alan kadınlar ve % 38,46'sını nişanlı erkeğin, kendisi ile evlenmekten kaçındığı için kadını dava etmesine rağmen mahkemelerin lehine karar verdiği kadınlar oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle bu davaların % 79,02'si, kadınların evlenmeyi istemedikleri ve nişanlılarından ayrıldıkları davalardan oluşmaktadır.

Rızasız evlendirildikleri için mahkemeye dava açan kadınlar da kayıtlarda yer almaktadır. Aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere, mahkeme kararları evliliğini geçersiz saydırmak isteyenlerin lehine sonuçlanmıştır. Örneğin Sahra nahiyesinin Karahüyük köyünde yaşayan Aişe isimindeki ergin kız, söz konusu dönemde, kendi rızası olmadan evlilik akdi gerçekleştirildiği için mahkemeye müracaat ederek nikâhı geçersiz olarak tespit ettirmiş ve istediği ile evlenme izni almıştır (K.Ş.S., 40, s. 133/2). Bir başka olayda, bir erkek Hatunsaray köyünde ikamet eden ve buluğa ermiş olan Aişe isimindeki kişiyi, evlendirildikleri iddiasıyla aynı tarihi periyotta dava etmiş, nikâh akdini ispat edememiş ve kızın rızası olmadığı için erkeğin davası reddedilmiştir (K.Ş.S., 40, s. 190/2).

Hicrî 1136'da (m. 1724) Karakayış mahallesinde oturan Şerife Kezban isimli rüştüne kavuşmuş genç, Seyyid Ali isimli erkekle vekaleti ve haberi olmadan yapılmış olan nikâh akdinin iptali için mahkemeye dava açmış, erkek de hadiseyi kabul etmiş ve evlilik geçersiz sayılmıştır (K.Ş.S., 49, s. 200/2). Benzer şekilde Konya'nın Karkın köyünde hicrî 1128'de (m. 1716) rızasız olduğu halde evlendirilmek istenen kadın mahkemeye dava açarak Mustafa Baş isimli erkeği kendisi ile evlenmekten men ettirmiştir (K.Ş.S., 47, s. 155/3).

Kadınların istemedikleri halde velileri tarafından zorla evlendirilip-evlendirileme-

diklerini ya da kızların arzu ettikleri erkekle evlenip-evlenemediklerini anlamak için; ayrıca konuya hukukun ve mahkemelerdeki uygulamaların nasıl baktığını öğrenmek için şu örnek ilginçtir. Hicrî 1125'te (m. 1713) Medrese mahallesinde oturan Emine isimli on iki yaşına girmiş bir kızın babası, istemediği erkekle izinsiz evlendiği için kızını dava etmiş, mahkeme de kızın bu yaşta buluşa erdiğini ve kızın kendi rızasıyla evlilik yaptığını tespit ettiğinden babasını müdahaleden men etmiştir (K.Ş.S., 46, s. 140/1). Söz konusu dönemde, bir başka olayda Konya mahkemesi rızasız bir şekilde kendisini evlendirmek isteyen babaya karşı genç ve hıristiyan bir kıza sığınak olmuş, hicrî 1114 (m. 1702) yılında kızın istediği erkekle nikâhını akdetmiştir (K.Ş.S., 40, s. 75/5).

XVIII. yüzyılın ilk elli yılında Konya mahkeme kayıtlarında çok (10-15 adet kadar) az sayıda küçük yaştaki evlilik akitlerinin iptali davalarında, evliliğin buluş çağına kadar askıya alındığı gözlemlenmiştir.

Hicrî 1114'te (m. 1702) Konya'nın Çıralı Mescit mahallesinde oturan Safiye isimli kızı küçük iken amcası, Detse köyünde ikamet eden kendisinin küçük oğluna nikâhlanmış; fakat kız ergenlik yaşına girer girmez itiraz etmiş ve nikâhı feshettiğini açıklayarak, mahkemeye şahitler huzurunda tescil ettirmiş ve mahkeme nikâhı iptal etmiştir (K.Ş.S., 40, s. 153/2). Benzer şekilde Şükran mahallesinde yaşayan ve annesi tarafından küçük yaşta nikâhı yapılan Emine isimli kız, hicrî 1115'te (m. 1703) mahkemeye dava açarak, akıl-baliğ değilken nikâhlandığını, akıl-baliğ olduğunda ise, nikâhı istemeyip iptal ettiğini beyan ederek mahkemeden evliliğinin iptalini istemiş, mahkeme de evliliği iptal etmiştir (K.Ş.S., 40, s. 204/2).

Söz konusu dönemde Konya'da küçük yaşta olduğu halde; velileri tarafından yapılan nikâh akitlerinin iptali istenen dava sayısı sekizdir (Önceki örneklere ilâveten K.Ş.S., 39, s. 31/3, 42, s. 13/3, 67/2, 52, s. 157/3; 48, s. 18/5). Görüldüğü üzere XVIII. Yüzyılda mahkemece yani devletçe Konya'da kızların evlenirlerken rızalarının alınmasına dikkat edildiği veya zorla evlendirilmelerine müsaade edilmediği anlaşılmaktadır.

Erkeklerin Birden Fazla Kadınla Evlenme Durumları

Çok kadınla evlilik/polijini, sadece İslâm toplumlarına has bir özellik değildir. İslâmiyet'ten önce Türklerde kocanın genellikle tek kadınla evli olduğu (monogami) bildirilmekle birlikte; ilk hanımın rızası ve çocuğu olmaması halinde veya zengin olanların, ikinci bir hanımla da evlendikleri ifade edilmiştir (Güler, 1992, s.72).

Polijini evlilik şeklinin sadece dinî olmaktan öte, sosyo-ekonomik ve kültürel yapıya bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle de polijini evlilik biçimini yasaklayıcı ne kadar ağır müeyyideler konulsa da, sosyal sistem içerisinde farklı yansımalarla yer almıştır (Cin, 1988, s.341). Osmanlı toplumunda polijiniyi yasaklayan herhangi bir müeyyide olmamasına rağmen, oranı yüksek değildir. Burada aranacak olan Osmanlı toplumundaki polijinin şiddetinin ne olduğudur.

Tablo 4: XVIII. Yüzyılın İlk Elli Yılında Konya Mahkeme Kayıtlarına Göre Erkeklerin Eş Sayıları

Erkeklerin Eş Durumu	Sayı	%
Bir kadınla evli olan erkekler	1197	87.6
İki kadınla evli olan erkekler	150	11
Üç kadınla evli olan erkekler	17	1.2
Dört kadınla evli olan erkekler	3	0.2
Toplam	1367	100

Tablo 4, evli erkeklerin % 12,4'ünün birden fazla kadınla evli olması, söz konusu dönemde yaygın evlilik şeklinin % 87,6 nispetiyle monogami evlilik şekli olduğunu göstermektedir.

Tablo 5: Erkeklerin Eş Sayılarının Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

ERKEKLERİN EŞ DURUMLARI	MESLEK GRUPLARI					
	Askerler (Yöneticiler) in Say. Ve % 'si	Esnafların Say. Ve % 'si	Din Adamlarının Say. Ve % 'si	Memurların Say. Ve % 'si	Mesleği Bilinmeyenlerin Say. Ve % 'si	Genel Say. Ve %
1 Kdn. Evl. Erk.	38	55	13	11	1080	1197
	3.2	4.6	1.1	0.9	90.2	87.6
2 Kdn. Evl. Erk.	11	12	5	1	121	150
	7.3	8	3.3	0.7	80.7	11
3 Kdn. Evl. Erk.	-	-	-	-	20	20
					100	1.5

Tablo 5'e göre iki kadınla evlenen erkeklerin %7,3'ünü askerler/yöneticiler, %8'ini esnaflar, %3,3'ünü din adamları, %0.7'sini memurlar ve %80,7'sini de meslek grubu bilinmeyenler oluşturmaktadır. Üç hanımla evli erkeklerin (20 erkek) hangi mesleğe mensup oldukları belli değildir. Görüldüğü üzere iki hanımla evli erkekler arasında esnaflar ve askerlerin oranı, din adamlarının ve memurların oranından yüksektir. Bu bağlamda tablo 8, halka dinî açıdan örnek olmaya çalışan ve dini öğretme işlerinde bulunan kimselerin önemli bir kısmının birden fazla kadınla evlenme gereği duymadıkları şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 6: Erkeklerin Eş Sayılarının Çocuk Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

ERKEKLERİN EŞ DURUMU	ÇOCUKLARIN CİNSİYETİ								TOPLAM	
	Sadece Kız Çocuğu Oln. Say.	% 'si	Sadece Erk. Çocuğu Oln. Say.	% 'si	Hem Kız Hem Erk. Çocuğu Oln. Say.	% 'si	Çocuklarının Cinsiyeti Bilinmeyenler	% 'si	Sayı	% 'si
1 Kdn.Evl.Erk.	259	21.6	157	13.1	655	54.7	126	10.5	1197	100
2 Kdn.Evl.Erk.	34	22.7	21	14	75	50	20	13.3	150	100
3 Kdn.Evl.Erk.	4	20	3	15	11	55	2	10	20	100

Tablo 6'ya bakıldığında sadece kız çocuğu olan erkeklerin, sadece erkek çocuğu olanlara göre iki ve üç kadınla evli olanlar kategorisinde daha yüksek oranda yer aldıkları görülmektedir. Erkek çocuğunun neslin devamını sağladığına dair yaygın inancın bu çeşit evliliğe etki ettiği düşünülebilir. Öte yandan erkek çocuğu iş gücü olarak görüldüğü gibi kız çocukları da iş gücü olarak görülebilir. Ayrıca fazla çocuğa sahip olmak demek; fazla iş gücü temin etmek anlamına gelebilir. Özellikle kas gücünün önemli olduğu, tarıma dayalı toplumlarda; erkek çocuk toplumsal güvence olarak görülmektedir (Sayın, 1990, s.119). Bu anlayış da birden fazla kadınla evliliğin sebeplerinden biri olarak değerlendirilebilir. Yaptığımız incelemede köylü erkeklerin şehirli erkeklere göre % 2 daha yüksek oranda birden fazla kadınla evlilik yaptıkları anlaşılmıştır. Görüleceği üzere, erkeklerin birden fazla kadınla evlenmelerinde din faktörü dışında başka pek çok sosyal faktörün etkili olduğu gözlenmektedir.

Kadınların Erkekler Karşısındaki Ekonomik Konumu

Kadınların, kocalarına paralarını borç olarak vermeleri, verdikleri borçları ve mehirlerini almak için kocalarını dava etmeleri, birbirlerine mallarını satmaları ve bu satışları mahkemeye kaydettirmeleri, onların ekonomik bakımdan kocalarından ne kadar bağımsız olduklarını ortaya koyma yönünden önemlidir. Tablo 7, söz konusu dönemde karı ile koca arasındaki bu ekonomik ilişkilere Konya mahkeme kayıtlarına göre kategorik şekilde işaret etmektedir.

Tablo 7: Eşler Arasındaki Ekonomik İlişkiler

Karı-Koca Arasındaki Ekonomik İlişkiler	Sayı	%	Genel S.	Genel %
Kadın kocasından mülk satın almış	24	26,7	24	0,9
Koca karısından mülk satın almış	10	11,1	10	0,4
Karı, kocasına verdiği borcunu dava ederek kocasından veya terekesinden almış	8	8,9	8	0,3
Karı mehrini dava ederek kocasından veya terekesinden almış	48	53,3	48	1,8
Bilinmeyenler	-	-	2615	96,7
TOPLAM	90	100	2705	100

Tablo 7 XVIII. yüzyılın ilk elli yılında Konya'da eşler arasında mal ve mülkiyet ayırımının bulunduğunu söylememize imkân vermektedir. Eşler; özellikle de kadınlar aralarındaki alış-verişi hukuk vasıtasıyla ailenin diğer üyelerine karşı koruma altına almışlardır. Mahkeme kayıtlarından, kadınların aile üyelerinden bağımsız bir şekilde, sahip oldukları evlerini, bağlarını ve dükkânlarını aile üyeleri haricindeki kimsele-re satabildikleri anlaşılmaktadır.

Kadınların sattıkları mülkler arasında en dikkati çeken sahip oldukları ticarethaneler-dir. Kayıtlardan hicrî 1152'de (m. 1739) Seb'han mahallesinde ikamet eden Aişe'nin bir aktar dükkânını 80 kuruşa, (K.Ş.S., 54, s. 273/2) hicrî 1143 (m. 1730) yılında Kuzgun Kavak mahallesinde oturan Fatıma'nın keçeci dükkânını 160 kuruşa ve Alaca Mescidi mahallesinde yaşayan Emine'nin hallac dükkânını 350 kuruşa sattığı gözlemlenmiştir (Sırasıyla, K.Ş.S., 52, s. 89/3, 100/1).

Burada, kadınların sadece kendilerine miras kalan şeyleri mülk olarak sahiplenip sat-tıkları şeklinde bir düşünce akla gelebilir. Halbuki mahkeme kayıtlarında kadınların ev, bağ ve ticarethaneleri bizzat satın aldıkları da görülmüştür. Hicrî 1138'de (m. 1725) Hacıymer mahallesinde ikamet eden Alemşah 27 kuruşa, (K.Ş.S., 50, s. 137/1) hicrî 1140'ta (m. 1727) Hoca Habib mahallesinde hayatını geçiren Hava 70 kuruşa (K.Ş.S., 51, s. 66/1), hicrî 1136 (m. 1724) yılında Aksinle mahallesinde oturan Esmahan 30 kuruşa, Galebe mahallesinde meskun Sakine 30 kuruşa (Sırasıyla, K.Ş.S., 49, s. 94/4, 93/3), hicrî 1143'te (m. 1730) Ahmet Fakih mahallesinde yaşayan Aişe 27,5 kuruşa (K.Ş.S., 52, s. 38/1) ve Nişantaşı mahallesinde ikamet eden Esmahan hicrî 1149'da (m. 1736) 42 kuruşa aile üyelerinin haricindeki kimselerden bizzat ev satın almışlardır (K.Ş.S., 53, s. 109/4).

Bağ satın alarak üretime katkı sağlayan kadınların ticarî hayatta da rol alabildikleri gözlemlenmiştir. Konya'nın Muhtar mahallesinde ikamet eden Raziye isimli kadın bir hurmacı dükkânının yarı hissesini hicrî 1161'de (m. 1748) 60 kuruşa satın almıştır (K.Ş.S., 57, s. 24/1).

Kadınlar, borç para almanın ötesinde, farklı dine mensup erkeklere dahi borç para ve-rebilmişlerdir. Örneğin hicrî 1151'de (m. 1738) Karacığın mahallesinde Iraz isminde bir kadın gayrimüslim bir erkeğe 50 kuruş borç vermiş, 20 kuruşunu geri almış, geriye kalanını alabilmek için de borçluyu dava etmiştir (K.Ş.S., 54, s. 130/2).

Kuzgun Kavak mahallesinde oturan Ümmühan isimli kadın hicrî 1138'de (m. 1725) aile üyelerinin dışında bir erkeğe borç para vermiş, borcunu almak istediğinde borç verdiği kişi öldüğü için terekesinden almak üzere dava açmıştır (K.Ş.S., 50, s. 153/4).

Konya mahkemelerinin yukarıda sunduğu veriler, söz konusu dönemde kadınların servetlerini harcama konusunda kocalarından bağımsız olduklarını göstermektedir. Kadınlar dilerse, kendi emekleriyle kazandıkları veya miras olarak aldıkları servet-lerini ev sahibi olmada, üretimde bulunmak için bağ ve bostan satın almada ve de

ticarî hayatta rol almak için ticarethane temin etmede kullanabilmişlerdir. Dolayısıyla kadınların evlerinde çocuk doğurma veya ev işlerini yapma işlevinden öte, ekonomik hayatta servet sahibi veya işletmeci olarak yer alabilmelerinde yasal hiçbir engel olmadığı anlaşılmaktadır. Kadınların mülkiyetleri konusunda kocalarının boyunduruğu altında olmadıkları gözlemlenmiştir. Çünkü kadınlar, servetlerini veya mülklerini uygun gördükleri şekilde işletebilmişler, ayrıca bu konuda kocalarını, oğullarını ve kızlarını dava edebilmişlerdir.

Kadınlarla, erkeklerin gelirleri ile ilgili bir karşılaştırma yapıldığında söz konusu dönemle alakalı olarak kadınların ekonomik statüleri açıklık kazanacaktır.

Tablo 8: Kadın ve Erkeklerin Gelir Gruplarına Göre Dağılımı

CİNSİYET	1-100 kuruş Gel.olin.		101-300 kuruş Gel.olin.		301-500 kuruş Gel.olin.		501-1000 kuruş Gel.olin.		1001 ve daha fazla Gel.olin.		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kadınlar	31	40,8	29	38,1	9	11,8	5	6,6	2	2,6	76	100
Erkekler	58	20,5	97	34,2	62	21,9	35	12,4	31	11	283	100

Tablo 8'in verileri, incelediğimiz mahkeme kayıtlarında farklı 2705 dava arasından gelirleri belirlenebilen kadın ve erkeklerden oluşan 359 kişiden oluşan örnek evrene göredir. Görüldüğü üzere dikkati çeken nokta, her gelir grubunda kadınların yer alabilmesidir.

Kadınların evlenirken kendilerine verilmesi gereken mehirleri de onlara önemli bir gelir kaynağı oluşturmuştur. Tablo 9 kadınların mehir miktarlarını kategorik olarak göstermektedir.

Tablo 9: Kadınların Mehir¹ Miktarları

Mehir Miktarları	Sayı	%
1-5 bin akçe	229	50.44
5 binbir-10 bin akçe	95	20.92
10 binbir-20 bin akçe	57	12.55
20 binbir ve fazlası	73	16.07
Toplam	454	100

Kadınların mehirleri kocalarından boşanmak istediklerinde oldukça işlevsel olmuştur.

¹ Mehir başlık parasından tamamen farklı olup, kadının bizzat kendi tasarrufuna verilen nakit, mücevher veya maldır. Oysa başlık kadının yakınlarına verilmekte ve onlar tarafından kullanılmaktadır.

Kadınların Eşlerinden Boşanabilme Durumları

Osmanlı ailesinin çözümlenmesi ile alâkalı yaygın düşünce ve argümanların, gerçeği yansıtmış-yansıtmadıkları, ancak arşiv belgeleri üzerinde yapılacak araştırma ve incelemelerin çoğalması ile açıklık kazanacaktır. Özellikle kadınların eşlerinden nasıl ayrılabildikleri, mahkemeleri bu noktada ne kadar kullandıkları, toplumun bu konudaki tutum ve anlayışı, cevabı aranan hususlardır.

Bugüne kadar yapılan incelemelere göre, Osmanlı ailesinde kocanın boşanma konusunda nazari olarak daha geniş yetkileri var idiyse de, çeşitli sebeplerle bunu sosyal hayata yansıtmadıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca sınırlı gibi görünen boşanma haklarına rağmen; kadınların, devam etmesini istemedikleri aile sisteminden kurtulma imkânlarını temin edebildikleri gözlemlenmiştir.

Eşlerin, ayrılmaya karar verdiklerinde mahkemeye bizzat müracaat edebilmelerinin yanı sıra, vekilleri aracılığı ile de müracaat edebilmeleri, ayrıldıklarında üzerlerinde hissedecekleri toplumsal baskının azaltılmasını temin etmiştir denilebilir. Özellikle çekingen kadınlar, mahkemede erkekler içerisinde kendisini deşifre etmekten vekilleri aracılığı ile kurtulabilmişlerdir (Savaş, 1992, s. 529). XVIII. yüzyılın ilk elli yıllık sürecinde mahkeme kayıtlarına göre Konya’da boşanma oranlarını gözlemlediğimizde kadınların eşlerinden azımsanamayacak oranda yüksek sayılarda ayrılabildiklerini göstermektedir. Tablo 10 söz konusu dönemde Konya’daki boşanma türleri ve oranlarını göstermektedir.

Tablo 10: Boşanma Őekilleri ve Oranları

BOŞANMA ŐEKİLLERİ	Sayı	%
Kocanın doğrudan boşaması (talak)	63	13.2
Karşılıklı anlaşarak boşanma (muhalaa)	332	70
Kadına şartlı boşama hakkı veren boşanma	75	15.8
Din ayrılığı nedeni ile boşanma	4	0.85
Toplam	474	100

Tablo 10 dikkatle incelendiğinde, Tanzimat’tan veya 1917 hukuku aile kararnamesinden öncesi için, “kocalar, canları istediğinde, istedikleri yer ve zamanda keyiflerine göre mahkemeleri kullanmaksızın eşlerinden ayrılabilirler ve kadınları mağdur bırakırlar” Şeklindeki düşünce ve kanaatlerin doğru olmadığını ortaya koymaktadır. Hukuk kodları arasında boşanmaların mahkemeye bildirilmesinin zorunluluğu bulunmasa da toplumsal anlayış ve sosyal şartların etkisiyle boşanmaların, tamamı olmasa da dikkate değer sayılarda mahkemelere kaydettirildiği anlaşılmaktadır.

Bu konuda daha da çarpıcı olanı, mahkemeye kayıtlı olan ayrılma davalarının %85,5’ini (kocası ile boşanmaya anlaşma sağlayan kadınlar ve boşama yetkisini koca-

nın bir şartı ile eline alan kadınlar) kadınların talep ettiği boşanma davalarının oluşturulmasıdır. Evliliğin oluşumunda toplumsal onay ne kadar önemli ise, ailenin çözülmesinde de toplumsal onay ve sosyal baskı o derecede önemlidir. Dolayısıyla ailelerin çözülmesinin de, gelişi güzel olmadığını, boşanmanın olayın hukukî yönünü bilen uzmanlar (kadı, naib, ihtisap ağası veya din görevlisi gibi) önünde veya görüşünde yapıldığını söylemek mümkündür (Cebeci, 1993, s. 119; Savaş, 1992, s. 529).

Sonuç olarak araştırmanın başında kadınların durumu ile ilgili sorulan sorular cevabını bulmuş görünmektedir. Kadınlar, Tanzimat öncesinde Batılılaşma öncesi Orta Anadolu'nun en önemli yerleşkesi Konya'da haksızlığa uğradıklarında medenî cesaret göstererek mahkemeye müracaatta bulduklarında haklarını alabilmişlerdir. Buna göre kadınlar, rızasız olarak evlendirilmeye kalkıldığında mahkeme aracılığıyla istemedikleri evlilik girişiminden kurtulabilmişlerdir.

Kadınlar, haddini aşan erkekleri veya kocalarını dava edebilmişler, özellikle şiddet hadisesi ile karşılaştıklarında kocalarını mahkemenin yani yürütmenin kontrolüne aldırabilmişlerdir. Öte yandan, kadınlar erkeklerden ayrı mülk edinebilmişler, ticaret yapabilişler ve üst düzey gelir grubunda yer alabilmişlerdir.

Erkeklerin birden fazla evlilik oranları sanıldığından düşük oranda olup, bu durumu etkileyen pek çok sosyal faktörün etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Boşanmayla ilgili olarak, kadınlar incelediğimiz dönemde mehirlerinden vazgeçme karşılığında olsa da kocalarından boşanabilmişlerdir. Bu boşanmalar mahkemelere kaydettirilmiş ve gelişigüzel olmamıştır.

Bütün bunlar dikkate alındığında, toplumsal yaşamda kadınlar karşılaştıkları sorunlar karşısında özellikle erkeklerle ilişkilerinde yaşadıkları sorunların giderilmesinde mahkemeye müracaat ettiklerinde haklarını alabilmişlerdir. Elbette bu durumun tüm kadınlar için geçerli olduğunu düşünmek doğru olmayacaktır. Bilgisiz olan veya sosyal şartlar sebebiyle cesareti olmayan kadınların, geleneğe, örfе, âdetlere ve kültürel alışkanlıklara tâbi olmak durumunda kalan kadınların varlığını da gözden uzak tutmamak gerekir. Belirtmek gerekir ki, söz konusu dönemde yürütme ve yargı kadınların erkekler karşısındaki durumları konusunda, kadınların haklarını koruyan kararlar almıştır. Dolayısıyla kadınların erkekler nezdinde uğradıkları haksızlıkları devlete veya dine mal etmenin yanlış olacağını söylemek gerekmektedir.

Kaynakça

- Kur'an-ı Kerim.
- Cebeci, D. (1993). Tanzimat ve Türk Ailesi Sosyal Değişme Açısından Tanzimat İstanbul'un-
da Türk Ailesi Üzerine Bir İnceleme, İstanbul: Ötüken.
- Cin, H. (1988). İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme .2. bs. Konya: S.Ü. Yay.
- Dönmezer, S.(1990). Sosyoloji, 10. bs. İst.: Beta Yay.
- Gökalp, Z. (1992). Aile Ahlakı, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, C. III, Ank.
AAKBY, s. 1082.
- Güler, A. (1992).“İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile ve Unsurları”.Sosyo-Kültürel Değişme
Sürecinde Türk Ailesi, C. I, Ank: AAKBY, s. 72.
- Karaman, H. (1990).“İslâm'ın Getirdiği Aile Anlayışı”.Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde
Türk Ailesi, C. II, Ank.; AAKBY, ss. 391-392.
- Konya Şer'iyye Sicilleri, 39, 40, 41, 44, 46, 47,48, 49, 50,51, 52, 53, 54, 57.
- Jennings, R.C. (1975). “Women in Early 17th Century Ottoman Judicial Records The Shairia
Court of Anatolian Kayseri”. Journal Of The Economic and Social History of the
Orient, Vol. XVIII, Part 1, Leiden, 1975, s. 60.
- Sayın, Ö. (1990). Aile Sosyolojisi Ailenin Toplumdaki Yeri. İzmir: E.Ü.E.F. Yay.
- Savaş, S.“Fetva ve Şer'iyye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması”. Sosyo-Kültürel
Değişme Sürecinde Türk Ailesi, C. II, Ank.: AAKBY, 1992, s. 529.

Kadın Merkezli Sosyal Kuramların Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme: “Çatışan Feminizmler”

An Evaluation on the Future of Women-Centered Social Theories: “Conflicting Feminisms”

Büşra Bilgin¹

*Çatışan Feminizmler - Felsefi Fikir Alışverişi,
Seyla Benhabib, Judith Butler, Drucilla Cornell, Nancy Fraser,
çev. Feride Evren Sezen, Metis Yayıncılık, 2017, 192 s.*

Değerlendirmeye konu edindiğimiz kitap, 1990 yılında Büyük Philedelphia Felsefe Konsorsiyumu tarafından düzenlenen feminizm ve postmodernizm konulu sempozyumda sunulan tebliğler ve yapılan tartışmaların ışığında oluşturulmuştur. Seyla Benhabib ve Judith Butler’ın konuşmaları üzerine Nancy Fraser’in oturum sırasında verdiği cevaplar derlenerek bir dergide yayımlanmış, akabinde Drucilla Cornell’in de katılımıyla 1994’te her bir ismin birbirine verdiği yeni cevaplar da eklenerek, kitap bugünkü haline getirilmiştir. Çalışmanın anlaşılmasında önemli bir yer tuttuğunu düşündüğüm giriş yazısında Linda Nicholson’a göre, bir sempozyum oturumundan böyle bir eserin ortaya çıkmasını sağlayan şey; tartışmanın otantikliğinin yanı sıra bahsi geçen isimlerin alana dair otorite sahibi kuramcılar olmalarıdır. Orijinal ismi “Feminist Contentions a Philosophical Exchange” olan kitap Türkçe’ye Metis Yayınları tarafından “Çatışan Feminizmler - Felsefi Fikir Alışverişi-” başlığıyla aktarılmıştır.

“Çatışan Feminizmler” başlığıyla eser, her ne kadar başlangıçta okurun zihninde tarihten bugüne bir feminizm okuması/kritiği yahut feminist akımlar ve söylemler arasındaki farklılıklara/tenakuzlara odaklanan bir anlatı imajı oluşursa da içerik ve akış bundan oldukça farklıdır. Çalışma, Benhabib, Butler, Fraser ve Cornell’in birer kuramcı olarak ele aldıkları postmodernizm ve feminizm kavramlarının içlemi ve kavramların irtibatı çerçevesinde kendi sorularını, önerilerini ortaya koydukları; bunu yaparken zaman zaman birbirlerinin görüşlerini eleştirdikleri ve bir anlamda soru sorup cevap verdikleri bir diyalog halinde meydana gelmiştir denebilir. Fakat karşılıklı olması bakımından diyalog olarak ifadelendirdiğim metnin bu akışı, onu kolay kılmamış aksine yazarların birçok farklı kitaba, makaleye, alana ve isme atıf yaptıkları yoğun, uzun ve hazmı zor bir yekûna dönüştürmüştür. Genelde post-modernizme özelden ise postyapısalcı toplumsal kuramlara belli ölçüde aşinalık ile Der-

¹ Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyoloğisi Bölümü Doktora Adayı.

rida, Foucault, Lacan, Deleuze, Lyotard gibi postyapısalcı kuramcılarının görüşleri, yöntemleri ve eleştirileri hakkında bilgi sahibi olmanın metni daha anlaşılır kılacağı muhakkaktır.

Yapısal ve üslup özellikleri ele alındığında; eserde öncelikle yazarlara ait 1990 yılında yayımlanmış olan ilk dört metne, ardından 1994'te yazarlar tarafından yazılıp derlenen ikinci dört metne yer verildiğini görmekteyiz. Bu durum tartışmanın canlılığını okuyucu açısından korumakta, yoğun olan metinlerin birbiriyle ilişkisini takip etmeyi kolaylaştırmakta ve akıcılığı sağlamaktadır. Öte yandan kitabın kuramsal açıdan ağırlığı ve feminist teorinin geleceğine dair öneriler barındıran içeriği; onu yalnızca bahsi geçen yazarlar arasında gelişen bir tartışmanın metne dökülmüş halinden çıkarıp bambaşka bir noktada konumlandırmaktadır. Böylelikle okuyucunun kendisini teorik bir arayışın parçası hissedebildiği akışı canlı ancak içeriği zengin bir anlatım oluşturulmaktadır. Çok sayıda atıf barındıran metinlerde yoğun olarak dipnot ve açıklama bulunması takibi zorlaştırırsa da alanla alâkalı araştırma yapanlara yol göstermektedir.

Seyla Benhabib, huzursuz bir ittifak olarak tanımladığı feminizm-postmodernizm ilişkisinde Batıda bugünkü düşünsel geleneğin temel sayılan bazı öğelerini ve akademik hayatta hüküm süren belli öncülleri eleştiriye tâbi tutmaktadır. Bahsi geçen öge ve öncülleri Jane Flax'ın postmodernizmi incelerken kurguladığı üçlü tasnifteki şekliyle veri olarak ele alan Benhabib bu bağlamda; insanın ölümü, tarihin ölümü ve metafiziğin ölümü temalarını feminizme tanıdığı imkân nispetinde incelemiştir. Bu üçlü formülasyonun keskinliği ve tartışılmazlığı karşısında eleştirel kuramın durumu ve feminizmin yeni yeni elde ettiği kazanımları hakkında endişe duymaktadır. Ona göre öznenin ölümü, aslında kadının özne olma kavramına en çok yaklaştığı bir dönemde yeniden baltalanmasına karşılık gelmektedir. Öznenin ölümü teziyle feminizm arasında tesis edilmiş görünen güçlü ilişkinin; ikinci dalga feminist hareketin başlangıcına hakim olan orta sınıf, heteroseksüel, beyaz kadınların deneyimlerinden yanlış bir şekilde çıkarılmış olduğunu belirterek feminizm(ler)in esasında yukarıda belirtilen farklılıklar temelinde çeşitlendiğini belirtmiş ve tek bir düşünsel yapının ihtiyaçları karşılayamayacağını vurgulamıştır. Tarihin ölümü teziyle feminizmin buluşmasında huzursuz olduğu husus ise tarihin mağlup ve kurbanlarına olan ilgi yok olduğunda kadınların hak arayışının ve toplumun bu minvalde geçmişle hesaplaşma imkânının etkinliğini kaybedecek olmasıdır. Metafiziğin ölümü ile de felsefenin devre dışı bırakılmasını eleştirmektedir. Zira ona göre kişilerin kültürel normları öznellik taşıyacak ve bunları düzenlemek için daha üst ilkelere ihtiyaç duyulacaktır.

Postmodernizmi postyapısalcılık olarak ele alan Judith Butler; Seyla Benhabib'den farklı olarak feminizm-postmodernizm ilişkisinin doğuracağı politik sonuçlar üzerine yoğunlaşmıştır. Bunu yaparken "Postmodernizm nedir?" sorusunu feminizmden bağımsız olarak cevaplamayı deneyen Butler; postmodernizm dahilinde ele alınan filozof ve kuramcılarının (Derrida ve Lyotard örneği üzerinden) esasında aynı yapı-düşünsel kategori- içinde var olmak istemeyeceklerini iddia eder. Postmodernizm adıyla

oluşturulan bir tür sentetik iktidar olarak ele aldığı bu yapıyı paradoksal olarak nitelemektedir. Butler öznenin ölümüne dair eleştirisi hususunda yine Benhabib ölçüsünde kaygı duymadığını ifade ederek bunun öznenin tamamen vazgeçmek yerine öznenin kurulumunu irdelemek imkânı tanıdığı için kıymetli olduğunu savunur. Onun feminizm zaviyesinden postmodernizme asıl sorusu kimin özne olarak kabul edildiği üzerinedir. Feminizmin “kadın” ve “biz” kategorisini sorgulayan Butler, feminist öznenin belli başlı dışlamalarla kurulduğunu ve son kertede bu dışlamaların “biz” kavramını zayıflatmak üzere geri döneceğini savunmaktadır.² Kadın kavramının beden ve cinsiyetin maddiliği üzerinden kurgulanmasını Micheal Foucault’ya da atıfla eleştirmekte; cinsiyet-beden temelli ayırımın “ikilik” oluşturarak çekişmeleri devam ettireceğini iddia etmektedir. Butler’ın bu fikirleri onun queer teoriyi feminizmin önüne koymak yahut eşcinsel bireylerin lehine bir tutum sergileyip kadınların biyolojik olarak sahip oldukları annelik, doğum vb. özelliklerini yok sayması gibi hususlarda eleştirilmiştir.³

Nancy Fraser, postmodernizmin üçlü düşünsel tezine yönelik fazla katı ve sınırlayıcı tutumu sebebiyle Seyla Benhabib’i; sorunun kendisine işaret etmeden meseleyi ancak etrafını dolaşarak tartışmış olması görüşüyle de Judith Butler’ı eleştirmektedir. O Butler’ın tartışmasında üstü örtülü biçimde ifade ettiği şeyi şöyle ifade etmiştir: “Feminist hareketler içinde farklı sınıfa, etnik yapıya, milliyete ve cinsel tercihe sahip kadınlar arasında uzlaştırılmayacak kadar zorlu gerçek çıkar çatışmaları var mıdır?” Yazar bu soruya birinci dünya mensubu, profesyonel, beyaz, orta sınıf kadınlar ile bu kadınların yanlarında çalıştırdıkları üçüncü dünya mensubu diğer ırklardan kadınlar arasındaki çıkar çatışmalarını anlatarak cevap verir. Buna göre feminizm kendi bünyesinde bu farklılıklara uygun alternatifleri geliştirmek zorundadır. Fraser’ın Benhabib ve Butler’ın görüşlerini kritik ederken bir ölçüde onları uzlaştırmaya çalıştığı da söylenebilir. Zira tebliğlere cevap niteliğinde yazdığı metninde Benhabib ve Butler’ın görüşlerindeki aşırı bulduğu noktaları törpüleyen Fraser, her ikisinin görüşlerini dengeleyecek bir orta yaklaşım sunmaktadır.

Drucilla Cornell, 1994’te eserin oluşturulma sürecinde dördüncü aktör olarak katıldığı bu çalışmada Benhabib, Butler ve Fraser’a direkt cevap vermek yerine etik feminizmi, Lacan’ın psikanalitik görüşleri çerçevesinde tartışmış ve diğer yazarlara satır aralarında üstü kapalı biçimde cevap vermeyi tercih etmiştir. Cornell, ünlü bilimkurgu/fantezi yazarı edebiyatçı Ursula K. Le Guin’in romanlarından yer yer yaptığı alıntılarla cinsiyet meselesinin sınırlarının farklı okunması gerektiğini vurgulamakta; böylece teorik yönü ağır basan metinde sunduğu roman alıntılarıyla feminist teori ve toplumsal kuramların temas ettiği farklı alanlara işaret etmektedir. Cornell, “sınırlara meydan okumak” mottosu üzerinden kadın kimliğini oluştururken farklı ve ayrık-sı görünen ancak kadınlara iliştilmiş her türlü özelliğin meydana getirdiği tezata

2 Judith Butler “dışlama” ifadesiyle cinsiyet kavramıyla toplumsal kabullerin ilişkisine işaret etmektedir. Butler’a göre “gender”; toplumun yüklediği anlamlar ve vazifeler üzerinden şekillenir. Kadın ve erkek kimliğinin oluşmasında politik bir üreme talebinin etkili olduğunu savunur. “Performativity” yahut “Performative gender” şeklinde de ifade ettiği bu kavramı daha yakından incelemek için bkz. Judith Butler, Cinsiyet Belası, İst.: Metis Yy. 2008.

3 Ayrıntılı bilgi için bkz. Julia Kristeva, Ruhun Yeni Hastalıkları, İstanbul: Ayrıntı Yy., 2017.

odaklanır. Ona göre toplumsal cinsiyet kalıpları üzerinden "iyi kız" veya "kötü kız" şeklinde yapılan ayırım kadınların gerçekleriyle uyumsuzdur ve bu durumun oluşturduğu gerilim feminizmin esas konusu olmalıdır. Bu sayede feminizmin sağladığı yıkıcı güçle toplumsal düzenin "erkek" temellerinin dengesini bozacağını ve "kadın"ın hakikatine ulaşacağını iddia etmektedir.

Eser, Türkiye'deki hakim tek yönlü feminizm algısına karşılık bugünün önemli feminist teorisyenlerinden olan Benhabib, Butler, Fraser ve Cornell'in birbirlerinden çok farklı noktalarda konumlanmalarını ve feminist teorinin bizzat kendisini eleştirebildiklerini göstermesi bakımından Türk okuyucusu ve akademi çevreleri açısından kıymet arz etmektedir. Zira bahsi geçen tek yönlü bakış açısı hem günümüzün hakikatleriyle uygulamada hem de felsefi kuramcılar açısından teoride uyumsuz bir vaziyet sergilemektedir. Ayrıca kitaptaki yazarların ve metinlerinin yaptıkları ayrıntılı tartışmaya rağmen birbirlerine yönelik yok sayma, tahkir veya kendi feminizm algı ve kadın hakları çözümlerini dayatır biçimde hareket etmemeleri, Türkiye'nin kadın hakları arayışında başı çeken isimlere ve kurumlara örnek teşkil edecek ölçüdedir.

Eser, isminin ilk çağrıştırdığı haliyle bir feminist teori kronolojisi tutmaktan ziyade günümüz problemlerinin ardındaki teorik zemini yoklamakta ve tespit edilen eksiği ifade edip çözüm önerilerini bildirmektedir. Her ne kadar yoğun ve zorlu bir metne sahip olsa da feminizmin postmodernizm ve postyapısalcı teorilerle olan ilişkisine hızlıca göz atma imkânı sağlamaktadır. Bu yönüyle de okurun entelektüel doygunluğunu oluşturmada yetkin; postmodernizm, yapı-bozum, öznellik, tarih, etik, psikanaliz, siyaset ve dil gibi birçok alanda düşüncelerin ifadelendirildiği bir metin olmuştur.

Feminizm Kısılacında Kadın ve Aile: Cinselliğın Diyalektiğinin Aile Üzerinden Değerlendirilmesi

*Women and Family in The Grip of Feminism:
The Evaluation of The Dialectic of Sex from
The View Point of Family*

Zeynep Yapar¹

Cinselliğın Diyalektiğini
Shulamith Firestone,
1993. 2. Basım, Payel Yayınları, 249 s.

1970 yılında Shulamith Firestone tarafından kaleme alınan *Cinselliğın Diyalektiğini*, feminizm hareketinin tartışıldığı en önemli kitaplar arasına girmiştir. *Cinselliğın Diyalektiğini*'ni değerlendirmeye geçmeden önce, 1960'lı yılların Amerikasındaki sosyal ve siyasal atmosferi anlamının önemli olduğunu düşünüyorum. Zira sivil haklar hareketiyle birlikte yükselen solun etkisi kadın ve siyahi gruplarda da hissedilmeye başlanmış; kadınların ev içindeki cinsiyet rolleri nedeniyle maruz kaldıkları eşitsizliklere, üreme özgürlüğüne ve cinsel özgürlüğe odaklanan 2. dalga feminizm ortaya çıkmıştı. Böyle bir atmosferde Firestone, sol grupların içinde yer alarak 1967'de Chicago'da düzenlenen "National Conference for New Politics" konferansında arkadaşları ile birlikte kadın haklarını kapsayan 20 maddelik bir teklif sunmuştu. Fakat sundukları tekliflerin reddedilmesi ile Firestone, solu terk ederek radikal feminist gruplara katılmıştı. *Cinselliğın Diyalektiğini* bu anlamda hem sol eleştirisi hem de diğer feminist gruplara bir cevap niteliği taşımaktadır. Kitapta Marx ve Engels'in tarihsel materyalizmi ile Freud'un psikanalitik kuramını kullanarak kadının erkek cinsi karşısındaki ezilmişliğinin nedenlerini açıklamaya çalışan Firestone'un fikirleri halen feministler içinde tartışılmaktadır.

Bir radikal feminist olarak Firestone, kadın ve erkek arasında süregelen eşitsizliği cinslerin eşitliği üzerinden değil salt bir ayrınlığı üzerinden sağlanabileceğini savunmaktadır. Bundan dolayı, kadını ve erkeği eşitleyici politikaların geliştirilmesinin cinsiyet rollerini hali hazırda kabullenmek anlamına geldiğini söyleyerek liberal feminizm anlayışına karşı çıkmaktadır. Kadına verilen doğum yetisinin denetlenmesi ile çocuk bakımı/annelik rolünde kırılma yaşanacak ve cinsler ayrınlık düzleminde bir araya geleceklerdir. Firestone, Amerika'da XIX. yüzyıl ortalarında çıkan ilk kadın hakları hareketinin de böyle bir köktenci çizgiden atışıldığını söylemektedir. Fakat köleliğin kaldırılması hareketi ve iç savaş dolayısıyla köktenci feministler asıl amaçla-

1 Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Yüksek Lisans Öğrencisi.

rıdan kayarak kadın haklarını ekonomik bir takım haklar ile özellikle de oy verme hakkı ile sınırlandırmışlardı. Bu noktada Firestone, kadın hakları hareketinde böyle bir kırılma yaşanmasaydı feminizm hareketinin daha sağlam ilerleyeceğini, kayboluşlar olmadan daha düzgün yol alacağını ifade etmektedir. Ona göre köktencilikten ayrılan kadınlar tüm enerjilerini oy hakkı gibi tek bir amaca yönelttikleri için asıl hedeflerinden sapmışlar, bir nevi erkek egemenliğinin onlara vereceği oy hakkı ile oyalanmışlardır.

Firestone, kitabın en başında, cinsel sınıfın oluşumunu Marx ve Engels'in diyalektiğinden faydalanarak anlatmaya çalışmaktadır. Fakat Marx ve Engels'in dediği gibi tarihin başlangıcından bu yana üretim araçlarının farklılaşması ile toplumların değişimi ve gelişimini sürdürdükleri argümanını benimsememekte, cinsel sınıf oluşumunu ekonomik ön koşulların değişimine bağlamanın yanlış olacağını söylemektedir. Engels, ekonomik üretim modellerinin değişmesi ile beraber yerleşik düzene geçen ailede erkeğin servetin asıl sahibi olduğunu, kadınlar için ise üretimin sadece ev içiyle sınırlı kaldığını söyleyerek cinsiyet rollerini bu şekilde ekonomik nedenlere bağlamaktadır (Reed, 2003, s. 114). Oysaki Firestone, cinsel sınıfın doğuşunun tamamıyla biyolojik bir gereklilikten dolayı oluştuğunu anlatmaktadır. Başka bir ifade ile cinsel sınıfın, tarihsel maddeciliğe bağlı ekonomik sınıftan çok daha önce var olduğunu söylemektedir. Öte yandan, Engels'in maddeci diyalektiğinin ailedeki karşılığını çözmek- babanın sahip, annenin işçi ve üretilen işin çocuk- kadın hakları devriminin nasıl olacağı konusunda fikir vermektedir. Buna göre, proletaryanın ayaklanması gibi kadınlar başkaldırarak üretim sistemi denetimini ele geçirecekler ve böylece kadın devrimi gerçekleşecektir.

Firestone, kadın ve erkek arasındaki çatışmayı Freud'un Oedipus ve Elektra Kompleksi kuramlarını kullanarak anlatmaya çalışmıştır. Ataerkil aile sistemi içerisinde daha çok görüldüğünü iddia ettiği Oedipus kompleksinde anne ile erkek çocuğun kurduğu bağla birlikte ikisinin de babanın gücü karşısında ezildiğini söylemektedir. Erkek çocuk annesine bir süre sonra bastırmak zorunda kaldığı bir cinsel istek duymakta, babasını düşman olarak görmektedir. Büyümeye başladığı zamana kadar bastırıldığı duygu annesine ve sonra tüm kadınlara karşı bir aşığılamaya dönüşmektedir. Firestone, aile içi zina yasağının başlangıç noktasına giderek bu yasanın sosyal baskıdan kaynaklandığını dile getirmiştir. Baba ile oğul arasında ortaya çıkan bu çatışma yerini tarihin bir noktasında aralarında yaptıkları bir sözleşme ile sükünete bırakmış aile içi ilişki yasaklanmıştır. Böylelikle cinsler arasında her şeyin mümkün olmayacağı netleşmiş; toplumlar küçük kümelere bölünerek, aile kurumuna bağımlı hale gelerek ataerkil sisteme evrilmiştir. Kadınlar ilkel toplumlarda klanlar arasında barışı sağlayacak ve sosyal dayanışmayı ayakta tutacak mekanizma olan değış-tokuş kurumunun bir aracı haline gelmiş; haram birleşme yasağı ile de alınıp verilebilen armağanlar olarak belirlenmiştir (Akal, 2014, s. 303). Kadınların birer değış- tokuş aracına dönüşmesi ise erkeğin kadın üzerindeki egemenliğini ilan etmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca ilkel toplumlarda kadınların doğurganlık özelliğı korkutucu ve tehlikeli olarak görülmüş, bu tür bir gücün denetlenmesi gerektiğı düşünölmüştür. "Kadınlar çocukların

yaşamına ya da ölmesine karar verebildiklerine göre, toplumlarını bir tür intihara sürükleyebilecek tabii güce sahiptirler” (Akal, 2014, s. 217). Bundan dolayıdır ki kadınlar kamusal alan dışına atılarak, eve hapsedilmiş, çocuk yapmak erkeğin isteğine bırakılmış ve çocuk bakımı tamamıyla annenin görevi olmuştur. Firestone, ataerkil sistemin evrilişi sonucunda kadının özgürlüğünü tamamıyla kaybettiğini söyleyerek aile kurumun çökmesi ile zincirlerinden kurtulacağını yinelemektedir.

Firestone, kitabının “Kahrolsun Çocukluk” başlıklı bölümünde, çocukluk evresinin aile kurumunun devamı için üretilen bir olgu olduğundan bahsetmiştir. Kitabın diğer bölümlerinde de dile getirildiği gibi ailede baba egemen, kadın ve çocuklar ise ezilen taraftır. Ataerkil toplum nazarında kadın ve çocuk birey olamamış, kontrol edilmesi gereken sınıf olarak nitelendirilmektedir. Firestone, bundan yola çıkarak kadınların sınıfsal ayrımı ile çocukların sınıfsal ayrımını birbirinin içine geçen bir ezilmişlik içerdiğini söylemektedir. Firestone’a göre özellikle önceleri evde eğitim alan çocukların okul kurumuna bağlı hale gelmesi ile birlikte çekirdek aile, toplumdaki yerini daha da sağlamlaştırmıştır. Çocukluk evresi okula bağlı olarak genişletilmekte, çocuk ailesinden koparılmakta ve yetişkinliğe girmesi yılları almaktadır; dolayısıyla Firestone, aile gibi okul kurumunun da yok edilmesi gerektiğini söylemektedir. Fakat insan türü, doğduğu andan itibaren kendinden başka bir insana bağımlı olan tek tür olarak aile veya okul ya da her hangi bir kurum tarafından ele alınmaya ve bir yol göstericiye ihtiyacı vardır. Her insan ve kurumla kurulacak ilişki, ister istemez bir iktidar alanı oluşturacaktır (Foucault, 2007, s. 72). Dolayısıyla, bu ister aile isterse okul olsun, sosyalliği olduğu her yerde iktidardan söz edilecektir. Firestone’un son bölümde verdiği örneklerde (İsrail’deki Kibutzlar, A.S. Nehil’in Summerhill Deneysel Okulu)² –başarısızlıklarını egemenlik psikolojisinin ve cinselliğe dayanan sınıflaşmanın ele alınmayışına bağlar- görüldüğü gibi aile veya okul kurumunun olmadığı komün yaşamlarında da iktidarın var olduğu yazar tarafından belirtilmiştir. Dolayısıyla sorunun kurumların ortadan kaldırılması ile çözüleceği inancı, sosyallik olduğu sürece hayal olarak kalacaktır.

Firestone, ırk sorunu ve cinselliğin birlikte ele alınması gerektiğini dile getirirken, siyahi hareketin cinsler arasındaki eşitsizliği derinleştirmesine işaret etmiştir. Siyahilerin, ırkçılığa karşı verdikleri savaşta erkekliliği ön plana çıkaran bir yaklaşım sergilediklerini ve bu durumda beyaz erkeklerin siyahileri kendi egemenliklerini sarsıcı bir tehdit olarak gördüklerini söylemektedir. Bu noktada ırk ve cinsiyet arasındaki bağlantıyı kurmak açısından Batı dünyasının kendisinden farklı olan üzerinde hâkimiyet kurabilmek ve istediği şekilde kitleleri manipüle edebilmek için üretmiş olduğu kolonyal düşünce sistemini anlamak önemli olacaktır. Kolonyalist düşünce sistemi ile kendini merkeze koyan ve geride kalanları öteki olarak tanımlayan Batı, hem cinsler hem de ırklar arasında hiyerarşik bir algı geliştirmiştir. Buna göre en tepede beyaz erkek konumlandırılırken sonra beyaz kadın gelir. Siyahi erkek beyaz kadından sonra gelerek, en aşağıda siyahi kadın yer almaktadır. Firestone da beyazların egemenliğine karşı verilen siyahi mücadeleyi hiyerarşik bir düzlemde açıklamaya çalışmıştır. Beyaz

2 Başarısızlıkla Sonuçlanan Üç Deneysel bölümünde ele alınmıştır. s. 214-229.

erkek ve siyahi erkek arasında bir nevi Oedipus kompleksi yaşandığını söylemektedir. Beyaz erkek ailedeki baba rolünde iken karısı beyaz kadın, siyahi erkek ve siyahi kadın ise bu ailenin çocuklarıdır. Siyahi erkek, beyaz erkeğin yerinde olmak ister ve babası “beyaz erkek” ile sürekli çatışır. Bu düzlemde kadınlar egemenlik savaşının arasında kalırlar. Bu yüzdendir ki ırkçılığa karşı savaşta, beyaz kadınlar bu mücadeleyi kendi mücadelelerine yakın hissetmişlerdir. Fakat aynen Oedipus kompleksinde olduğu gibi siyahi erkek bir süre sonra babası ile olan kavgasını bırakarak kendisini beyaz erkekle özdeşleştirir. Sistem içinde siyahi erkeği ezilmişlik hissinden kurtaracak olan beyaz kadınla kuracağı yakınlıktır. Firestone, bu ailenin kız çocuğu siyahi kadınların da aynı şekilde Elektra kompleksi altında olduğunu savunmaktadır. Baba ile kendini özdeşleştiremeyen kız çocuğu gibi siyahi kadınlarda aile içinde ezilmekte ve kendini eksik hissetmektedir. Aile kurumunda beyaz erkeğin yasal karısı beyaz kadın iken siyahi kadın bir anlamda öteki kadın rolündedir ve bundan dolayı bu iki kadın arasında bir savaş vardır. Siyahi kadın ailenin tutsaklığından kurtulmuş cinselliği temsil eden taraf, beyaz kadın ise anne, eş rolünü alan kadın olarak görülmektedir. Bu noktada siyahi kadın hem siyahi erkek hem beyaz erkek tarafından sömürülmektedir. Bu açıklamalarla Firestone, ırkçılığın altında yatan cinselliği anlatmak istemiştir. Oedipus ve Elektra kompleksinin ırksal uyarlaması etrafında ırkçılığa karşı savaşta erkek egemen dünyanın çıkarları düşünülmektedir ki bu aslında cinsel bir savaştır. Fakat bu noktada Firestone, kolonyal zihniyetin yaptırımları sonucunda siyahi ırkın ezilmişliğinin ortaya çıktığını vurgulamaması dikkat çekicidir.

Firestone, erkek egemen dünyada romantik aşkı, kadınları cinsel bir sınıf olarak ayırıştırarak onların sömürülmesine yol açan bir olgu olarak görmektedir. Kadın cinselliğinin ön plana çıkarılması ile dişilik genele yayılan bir algı olarak sunulmakta ve bireyin kendi benliğinin önemi kalmamaktadır. Kadın artık sadece bir dişidir. Bu durum kadının obje olarak görülmesine yol açmakla birlikte kadın cinselliğinin bu derece abartılması, erkek ve kadın arasındaki sınıfsal ayrımı daha da derinleştirmektedir. Firestone, Oedipus kompleksine bağlı olarak erkeklerin içten içe kendilerinden aşağı gördükleri sınıftan birine-kadına- karşı sevgi hissetmesini haklı çıkaracak bir neden yani bir idealleştirme yaşadıklarını söylemektedir. Fakat erkek bir süre sonra bu idealleştirme sürecinde sevdiği kadını diğer kadınlarla eşitleyerek kendini güçlü hissetmek ister. Bu yüzden idealleştirmenin yalan olduğunu söyleyen Firestone, erkeklerin tüm kadınları kişiliklerinden ayırştırmadan en nihayetinde cinsel açıdan birbirine benzeyen dişiler olarak gördüklerini açıklamaktadır. Böylelikle erkek aynı gördüğü kadının fiziksel özelliklerini özelleştirerek onu ayırştırır ve bu sayede cinsellik farklı bir anlam kazanır. Bundan dolayıdır ki kadının fiziksel özelliklerinin ona bir kişilik katacağını düşünür. Bugün ekonomik sistem, medya ve kadın üzerine oluşturulmuş, toplumsal normlar kadın cinselliği üzerinden kurgulanmıştır. Bu çok açık bir şekilde kadının sömürülmesinden başka bir şey değildir. Firestone’un vurguladığı bir başka önemli nokta güzellik idealidir. Kadının diğer kadınlardan kendini ayırştırabilmesi için dış görünümünü sürekli değiştirmesi gerekmektedir. Kendi kişiliklerini toplumda kabul ettirebilmeleri ve toplum tarafından onaylanmaları için yol gösterici olan estetikler, rejim ve moda gibi araçları kullanmalıdır. Günümüzde sosyal medyanın gittikçe artan

bir fenomen olması ile birlikte, kadınların güzellik idealine ulaşmak için verdikleri mücadele neredeyse bir saplantı haline gelmiştir. Belirlenmiş vücut formları, burun, dudak ve göz biçimleri kadınların aslında varlıklarını ispat edebilmek ve birbirlerinden ayrışabilmek için kendi üzerlerinde yapmış oldukları müdahalelerdir. Bütün bunları yaparken birbirlerinden ayrışmak bir yana birbirinin tıpatıp aynısı haline dönüşen bir kadın imajı oluşturduklarının farkında değillerdir. Bu durum, kadınların bireysellikten koparak aynılıklar üzerine kurulu bir sınıf olmasına yol açmaktadır ki erkek egemen dünyanın da istediği budur. Mutlu olmanın sırrı, kadınıyla erkeğiyle güzellik standardını yakalayabilmekten geçmektedir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin kadının ezilmişliğinde belirgin bir rol oynadığı bugün bilinen bir gerçektir. Amerika'daki kadın hareketinin, kadın özgürlüğünü aile- çekirdek aile- kavramından kopartarak inşa etme çabası cinsiyet rolleri temelli ayrımcılığın önüne geçilmesi için çözüm değildir. Toplumda kadın üreme aracı olarak görülmesi bile farklı bir araç haline gelmeyeceğini iddia edilebilir mi? Nitekim doğurganlık özelliğinden azade bırakılan kadın, çağdaş toplumlarda farklı bir sömürü aracına dönüştürülerek, sadece bedensel özgürlüğün gerçek özgürlük anlamına geldiğine inandırılmıştır. Firestone, bu özgürlüğün kadınlara sahte bir özgürlük alanı verdiğini kabul etmekle birlikte, biyolojik aile var oldukça tam anlamıyla bir kadın devriminin gerçekleşmeyeceğini söylemektedir. Biyolojik farklılardan kaynaklanan bu rollerin aile ile perçinleştiğini söylemek bana kalırsa Firestone'un yanıldığı noktalardan biridir. Aile kurumunun olmadığı, her hangi bir sosyal anlaşma ile hukukiliğin doğmadığı toplumlarda bile kadınlar kamusal hayat dışına itilmiştir. Dolayısıyla aile kurumunun yok edilmesi toplumsal cinsiyet rollerinin ortadan kaldırılması anlamına gelmeyecektir. Bugün dünya Firestone'un kitabında ele almış olduğu dünyadan çok farklıdır. Teknolojinin gelişmesi, sosyal medyanın en etkili iletişim araçlarından biri haline gelmesi, sınırların belirsizleşmesi dünyayı çok daha karmaşık çok daha küçük bir hale getirmiştir. Dolayısıyla sadece Batılı kadını merkeze alan (3. dalga feminizm ile kırılma yaşansa bile) feminizmin, kadın hakları açısından gelişmenin yanı sıra teorinin diğer kadınları dışlamasından ötürü kadınlar arasında ayrımcılığı körüklediği de görülmüştür. Bu noktada Firestone'un öne sürdükleri fazlasıyla tek tipleştirici olduğundan kadın hareketinin geleceğinde söylemlerinin karşılığını bulmak çok zor olacaktır.

Kaynakça

- Akal, C. B. (2014). İktidarın Üç Yüzü. Ankara: Dost Kitapevi.
 Foucault, M. (2007). Cinselliğin Tarihi . İstanbul : Ayrıntı Yayınları.
 Reed, E. (2003). Bilim ve Cinsiyet Ayrımı. İstanbul: Payel Yayınevi .

Osmanlı'nın Son Döneminde Kadın

Woman in The Last Period of The Ottoman Empire

Betül Erken¹

Osmanlı Kadın Hareketi,

Serpil Çakır,

5. Baskı, Metis Yayıncılık, İstanbul-2016, 456 s.

Osmanlı Devleti'nde yenileşme hareketleri, sosyal bilimler alanında bir çok açıdan ele alınan önemli konulardan biridir. Bu döneme dair askerî ve eğitim alanında yapılan yenilikler, Batılılaşma, milliyetçilik gibi başat konular erkek egemen bir dille ele alınırken kadınlara ve kadın hareketlerine dair konular ya hiç gündeme gelmiyor ya da oldukça sığ kalıyordu. Bu noktada Serpil Çakır'ın kaleme aldığı *Osmanlı Kadın Hareketi* adlı çalışma, dönemin kadın ve kadın hareketlerini merkeze almasıyla, literatürde önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Serpil Çakır, ilk olarak 1991 yılında doktora tezi olarak sunduğu çalışmasında, toplumsal hareketlerde kadının pasif bir tutuma sahip olduğu genel yargısına karşın, kadının toplumsal dönüşüm sürecini ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu çalışma aslına sadık kalınarak 1993 yılında kitap olarak yayımlanmış, 2011 yılında ise aradan geçen 20 yılda ortaya çıkan literatür de dikkate alınarak 3. baskıda genişletilmiştir.

Kitap, 1913-1921 yılları arasında yayımlanan *Kadınlar Dünyası* dergisini merkeze alarak, Osmanlı'daki kadın hareketlerine mercek tutmaktadır. Kadın hareketleri Avrupa'da 19. yüzyıl boyunca gelişerek aktif bir hale gelmeye başlamıştır. Serpil Çakır, bu gerçekten yola çıkarak, Osmanlı'da da benzer bir sürecin yaşanıp yaşanmadığı sorusuna yoğunlaşmış ve geniş bir kaynak ve arşiv taramasından sonra *Kadınlar Dünyası* dergisine ulaşmıştır. Dergi, o dönemin kadınlara, kadın hareketlerine ve kadınların hak mücadelesine dair geniş bir bilgi hazinesi sunmaktadır. Bu dergiyi ilk keşfeden kişi olarak öncü bir çalışma sunan Çakır, daha önceden böyle bir derginin keşfedilememesinin sebeplerini araştırmacıların özgün kaynaklardan değil, çoğu ikincil olan az sayıdaki kaynağı sürekli yinelemelerinde ve Cumhuriyet'le gelen tarihsel kopuşun geçmişin unutulmasında yaptığı etkiye bağlamaktadır.

Çakır, dergideki yazı ve mektupları yani kadınların sözlerini günümüze taşımayı amaçlamaktadır. Bunu yaparken de izlediği yöntem olarak siyaset biliminin diğer bilimlere nazaran daha az tutucu yanından faydalanmakta, feminist tarihçilerin yaptığı gibi tarihi kadınlar lehine okumakta ve kitap boyunca bu yaklaşımını hissettirmektedir. Eserde bir kadın hareketi tarihi ortaya koymak istediğini belirten Çakır, bunu diğer konuları dışarıda bırakarak sadece o dönemin kadınlarının kalemi üzerinden yapmaya çalışmaktadır.

¹ Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Bölümü Doktora Adayı.

“Erkek Tarihinden Kadın Tarihine” başlıklı ilk bölümde öncelikle tarih bilimi eleştirisi yer alır. Öznesi erkek olan geleneksel tarih anlayışı kurguyu daima erkek üzerinden işler. Kadınların geleneksel tarihi bilgi ve kaynaklar içerisinde yok denecek kadar az oluşu, geleneksel tarih yazıcılığının erkeklerin tarihsel deneyimleri üzerine odaklanmasından kaynaklanmaktadır. Tarihî kaynaklarda çoğu zaman erkekler toplumsal gelişme ve değişimlerde aktif rol alır, kadın ise sahnenin dışına itilir. Evlilik, annelik ve ev işleri gibi kadınlıkla ilişkilendirilen tüm işler tarih dışı sayılmaktadır. Kadın tarihi çalışmaları, kendi geçmişimize ait bilgilerin aydınlığa kavuşturulması açısından büyük önem teşkil etmektedir. Önemlidir, çünkü kadınların tarihteki rollerini ortaya çıkartmaktadır. Kadınların üniversite eğitimi alamamaları ve okur yazar olamamaları onlardan geriye çok az belge kalmasına yol açmıştır. Kadınlar, şimdiye dek erkeklerin bahsettiği ölçüde tarihî kaynaklarda yer alabildikleri için kimi zaman dışlanan figür olmakta, kimi zaman melek veya şeytan olarak dikotomik temsillere maruz kalmaktadırlar. Çakır’a göre kadınların geçmiş yaşantılarını gün yüzüne çıkartmak için kadın tarihi araştırmalarında yapılması gereken şey, olayların arkasındaki görünmeyen başat rollerin araştırılmasıdır. Kadının tarih içindeki konumunun anlaşılabilmesi için sadece erkeği değil kadını da özne olarak değerlendiren çalışmalar gerekmektedir.

Eserin ikinci bölümünde yazar Osmanlı kadın hareketi üzerine genel bir çerçeve çizmektedir. Bu bölümde öncelikle dünyadaki kadın hareketlerine değinen Çakır, daha sonra Osmanlı kadın hareketleri üzerinde durmaktadır. Fakat “dünyadaki kadın hareketleri” olarak genellediği örnekler, esasında Batı Avrupa ve Amerika ile sınırlıdır. Bu noktada diğer kıtalarda yaşayan kadınların durumu hakkında soru işaretlerine cevap bulunamamaktadır. Yazar, burada, ilk defa Fransız devrimiyle kitlesel olarak tarih sahnesine çıkan kadınların sanayi inkılabı ve kapitalist sistemin etkileriyle yaşanan baskılar ve sorunlara karşılık içinde yaşadıkları ülkenin koşullarına göre farklı isyanlara sürüklendiklerini belirtmektedir. Osmanlı’da da 19.yüzyılda bir çok alanda yapılan değişiklikler Osmanlı kadınına etkilemiş ve kadının konumu modernleşmeyle birlikte yeniden yapılanmaya başlamıştır. Özellikle Avrupa’da yaşanan kadın hareketleri ve kadınların hak taleplerinin karşılık bulması, Osmanlı kadınına da annelik ve eş rolleri dışında başka rollere sahip olabileceğini fark etmesini sağlamıştır. Toplumsal yaşama katılmak isteyen kadınlar, bunu şu şekilde izah etmiştir: “Bizim fikrimize göre, mevk-i ictimâiyeye malik olmak demek hayatına sahip olmak, hürriyet ve mesuliyet-i ikdisâdiyeyi ihraç eylemek, izdivaca ne yaptığını bilerek ve kime vardığını anlayarak muvafakat etmek, kocasının evine çarşıdan ısmarlanmış koyun gibi götürülmemektir.” (s. 234)

Osmanlı kadınları kendilerini ilk defa basın yoluyla ifade etmişlerdir. 2. Meşrutiyet, kadın dergilerinin arttığı dönem olarak ele alındığında hem kadınlığa hem de kadınlara ait azımsanmayacak sayıda dergi karşımıza çıkmaktadır. Aynı dönemde kadın dernekleri de sosyal ve siyasal alanlarda faaliyet göstermeye başlamıştır. Kadının toplumsal alanda faaliyet göstermeye başlaması erkekler tarafından sorun olarak karşılanmış, bazı çevreler tarafından kadınların yazı yazıyor oluşu dahi “kıyamet alâmeti” olarak yorumlanmıştır. Çakır, bu döneme dair bugünden baktığımızda anlaşılması

zor olabilecek örnekleri dergiden alıntılararak günümüze taşımıştır. Örneğin, kızının yazı yazdığını gören bir anne defteri alıp yırtmış, kadınların okumak-yazmakla işinin olmadığını, bunun erkeklere ait bir alan olduğunu söylemiştir. Başka bir örnekte, dedesi hat yazarken özenen torunun kendisinin de yazmak istediğini ifade etmesi kıyamet âlmeti olarak görülmüştür. Çakır, bu dönemde kadınların toplum içinde daima olumsuz muameleye maruz kaldığını birçok örnekle göstermek istemiştir. Öyle ki, ortaya koyduğu tek yönlü yaklaşım, Osmanlı'da kadının yeri ve konumuna dair başka kaynaklara yönelme ihtiyacını doğurmaktadır.

Kitabın üçüncü bölümü araştırmanın esas kısmını oluşturmaktadır. Çakır, Osmanlı kadın hareketini Kadınlar Dünyası dergisi üzerinden işlemekte ve kadın kimliğindeki değişimleri araştırma konusu edinmektedir. Dergi, toplumun farklı kesimlerinden gelen mektupları yayımladığı için Osmanlı kadınına dair genel bir bakış açısı kazandırmaktadır. Derginin esas amacı kadının sesini duyurmak ve hak mücadelesini yürütmesine yardımcı olmaktır. Üzerinde en çok durulan konu ise erkeklerle kadınların eşit haklara sahip olduğu hususudur. Üçüncü bölüm boyunca oldukça kısa eklemeler yapan Çakır, sözü çoğunlukla dergiye yazılan yazılara ve mektuplara bırakmıştır.

Çakır, dergide yer alan yazıları Hukuk, Toplumsal Yaşam, Giyim, Aile, Eğitim, Çalışma Yaşamı şeklinde farklı konulara göre sınıflandırmıştır. Her bir konu, o dönemin kadınlara yaklaşımını, kadınların bu duruma bakışını ve mücadelesini yansıtır. Konu başlıkları altında daima problemler olduğu dikkat çekmektedir. Feminist bir yaklaşımla kadınların hiçbir hakka sahip olmadıkları, toplumsal yaşamdan dışlandıkları, aile hayatında mutsuz oldukları, şiddete maruz kaldıkları ve eğitim hakkına sahip olamadıkları gibi sorunlar etraflıca işlenmiştir. Ardından da kadınların artık aynı düzeni sürdürmeyeceklerini, yeni bir sisteme ihtiyaç duyulduğunu ve bunun için mücadele etmek gerektiğini vurgulayan yazılara yer verilmiştir.

Kadınlar Dünyası dergisini diğer dergilerden ayıran en temel özellik, yayıma hazırlayanların ve yazar kadrosunun tamamen kadınlardan oluşmasıdır. Bu özel bir tercihtir onlar için. Zira, kadın sorununun çözümünde feminizmin öncülük edeceği bir kadın inkılâbını öngörmektedirler. Kadınların el ele vererek bir inkılâp gerçekleştirmeleri yönünde söylemlere sahip olan dergi yazarları, ancak bu sayede içinde buldukları “bedbaht” halden kurtulmanın mümkün olacağını vurgulamışlardır. Öte yandan, dergide bu feminist tutuma karşı çıkan, feminizmin Batı ürünü olduğu ve İslâm'a uygun olmadığını belirten aksi görüşteki mektuplara da yer verilmiştir. Buna karşılık dergi yazarları, aslında İslâm'ın yanlış tefsir edildiğini ve peygamber döneminde kadınların da yönetime katıldıklarını belirten görüşlere değinmişlerdir.

Yazarın belirttiğine göre, Batı'da yer alan her türlü kadın hareketi, dergi yazarları tarafından takip edilmiş ve Batılı kadının elde ettiği haklara Osmanlı kadınına sahip olmasını talep etmişlerdir. Eşitliğin sağlanması için kadının çalışma hayatına girmesi gerektiği, bunun için de eğitim almanın şart olduğu en sık yazılan konulardan biri olmuştur. Batı'nın bir medeniyet olarak bütünüyle alınması taraftarı olan dergi ya-

zarlarının, dönemin yaygın yaklaşımı olan Batılılaşma temayülünden etkilendikleri açıktır. Ancak Çakır, eserinde Osmanlı kadın hareketleri dışında bir konuya girmekten imtina ettiği için, okuyucu toplumsal arkaplanın etkilerini o dönemi bildiği ölçüde anlayabilecektir.

Çakır, Osmanlı kadınlarının kendi konumlarına dair harekete geçtiği dönemi 2. Meşrutiyet sonrası olarak belirlemiştir. “Tüm bu değişimler, o zamana dek yalnızca ev içinde anne ve eş rolleriyle sınırlanmış olan kadına da yansımış; kadın, toplumsal yaşamda farklı bir statü kazanmak amacıyla taleplerde bulunmaya başlamıştır.” şeklindeki yorumu Meşrutiyet öncesi kadını bu şekilde sınıflandırdığını göstermektedir. Oysa ki eserinde Fatma Aliye'den yaptığı bir alıntıda 15. yüzyılda yaşamış Suyûtî adlı müslüman bir tarihçinin bugünkü profesörlük düzeyinde yüze yakın kadın müderris ve tekke şeyhinden söz ettiğini belirten Çakır, kadınların aktif rolüne dair bu tür bilgileri göz ardı ederek 2. Meşrutiyet vurgusuna yer vermiştir. Kanaatimizce yazarın bu tercihi, kadın etkinliğinin kitlesel boyuta ulaşması ile açıklanabilir. Ayrıca, bu tercih, eserin İslâm'a dair diğer bölümlerinde de gözlenebileceği üzere, yazarın oryantalist yaklaşımıyla da ilintilidir.

Aslı Osmanlı Türkçesi'yle kaleme alınan *Kadınlar Dünyası* dergisini, daha rahat anlaşılmasını sağlamak için, günümüz Türkçe'sine çeviren yazar, çalışmasını yaptığı dönemde teknik eksikliklerden ötürü derginin nüshalarını kopyalayamamış ve bütün sayıları tek tek kaleme almak durumunda kalmıştır. Öncü bir çalışmaya sahip olmanın bedelini zorlu çalışma şartlarıyla ödemiştir. Bir araştırma sorusunun cevabını aramak üzere yola çıkan Çakır, kadın tarihi alanında nitelikli bir çalışma ortaya koymuştur. Dönemin kadın algısı ve kadına yaklaşımına dair bir çok detayı içinde barındıran kitap, son yüzyılda kadınlığa dair birçok şeyin değiştiğini görmek açısından önemlidir.

Kadınlar Dünyası dergisinden aktarılan çeşitli fotoğraflar, kadın hareketini somut olarak göstermesi açısından kitabı zenginleştirmiştir. O dönemin giyim kuşamını görmek, dönemin kadın düşüncesi ve yaşayışına dair fikir vermektedir. Kimi kadınlar Batı tarzı kıyafetleri tercih ederken kimileri de Osmanlı kültürünü yansıtmaya devam etmiştir. Bu sebeple kadınlar arası giyim kuşam konusunda bir tür sentez yapıdan söz edilebilir.

Osmanlı Kadın Hareketi sadece akademik amaçla okunacak bir kitap değil, aynı zamanda konuya ilgisi olan herkesin merakla okuyabileceği nitelikte bir kitap olma özelliği taşımaktadır.

Yazarlara Notlar

KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi'nde değerlendirme süreçlerine alınacak çalışmalarda temel bazı kriterler aranmaktadır.

Dergiye gönderilecek çalışmaların;

- Kadın çalışmalarıyla ilgili nicel, nitel, tek denekli veya karma araştırma deseni kullanılarak hazırlanmış olmasına,
- Kadın alışmaları konusunda son dönem alan yazını kapsamlı biçimde değerlendiren literatür analizi, meta analiz veya meta sentez çalışması olmasına,
- Kadın alışmaları konusunda pratik olarak uygulanabilecek model nerileri sunmasına dikkat edilir veya benzeri özgün nitelikte yazılar olması talep edilir.
- Kadın alışmaları konusunda bilimsel yazı ve makalelerin yanı sıra, kitap değerlendirme yazıları, mahkeme karar ve mevzuat incelemeleri ile güncel olaylara ilişkin analizlere yer verilebilir. Bu tür yazılar, yayın kurulu tarafından kabul edilir veya geri çevrilir.

Bu erevede KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi, ileri araştırma/istatistik yöntemlerini ve teknikleri kullanılan güncel çalışmalara yer verilecektir. Çalışmaların yntemibilim açısından yetkinlikleri kadar alana orijinal ve yeni katkı sunmaları da temel yayımlanma kriteridir.

Yayımlanmak üzere gönderilen çalışmalar öncelikle Dergi Yöneticisi ve Baş Editör tarafından amaç, konu, içerik, sunuş tarzı ve yazım kurallarına uygunluk yönlerinden incelenmektedir. Editöryal n değerlendirmedeki genel eğilimler şu şekildedir:

Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerine Dayalı alışmalar

- Yüksek lisans ve doktora tezlerine dayalı çalışmalarda tezin bütününün, tezde kullanılan bütün verilerin raporlanması, tezlerden dilimlenme yapılmaması beklenmektedir.
- Bütün araştırma türleri için verilerin güncelliğine önem verilmektedir. Araştırma verilerinin toplanması üzerinden 5 yıl veya daha fazla süre geçmiş ise araştırmaların güncelliğini kaybettiği yönünde görüş bildirilmektedir.

Değerlendirme Süreçleri

- Gönderilen bir çalışmanın editöryal değerlendirmesi 40 gün içerisinde tamamlanmaktadır.
- Hakem değerlendirme sürecine alınan çalışmalar alanda uzman iki hakeme gönderilir.

- Eğer hakemlerin raporlarında çalışma ile ilgili görüş ayrılığı söz konusu olursa, üçüncü bir hakemin görüşüne başvurulur.
- Hakem değerlendirme süreci, şu anki yoğunluk göz önüne alındığında yaklaşık 3-4 ay sürmektedir. Bu süre, ilgili alandaki hakemlerin iş yükü nedeniyle uzayabilmektedir.
- Hakem raporları gizlidir. Yazarlar çalışmalarını değerlendiren hakemlerin kim olduğunu bilmemektedirler. Hakemler de değerlendirdikleri çalışmanın yazarını/ yazarlarını bilmemektedirler.
- Yazar/yazarlar; hakemlerin, Alan Editörünün ve Baş Editörün eleştirilerini, önerilerini ve düzeltme taleplerini dikkate almak zorundadırlar. Yazar/yazarlar, eleştirilerden ve önerilerden katılmadığı hususları gerekçeleriyle izah etmelidir/etmelidirler.

KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi'nde hakem değerlendirme süreçlerinin detayları ve ilkeleri için Hakemlere Notlar bölümüne bakılabilir.

Yayıma kabul edilen çalışmaların süreçleri aşağıda belirtilmiştir.

- Yayıma kabul edilen bir çalışmanın neticesi Yetkilendirilmiş Yazara bildirilir.
- Yetkilendirilmiş Yazarın ilgili raporlara göre düzenlediği çalışma Baş Editör veya Alan Editörü tarafından incelenir. Onaylanan çalışma tashih ve redaksiyon sürecine alınır.
- Yetkilendirilmiş Yazara çalışmasıyla ilgili tashih notları gönderilir.
- Tashih süreci tamamlanan çalışmalar tasarıma yönlendirilir.
- Mizanpajı ve tasarımı tamamlanan çalışmalar Yetkilendirilmiş Yazar tarafından son kez kontrol edilir.
- Bu süreçleri tamamlayan çalışmalar yayım sürecine alınır ve ilgili sayıda basılır.

Editöryal ön değerlendirme sonucunda bir çalışma, genel kriterleri veya yukarıdaki kriterleri karşılamıyorsa, çalışmanın Yetkilendirilmiş Yazarına gerekçesi ile birlikte, çalışmasının hakem değerlendirme sürecine alınamayacağı yönündeki karar bildirilmektedir.

KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan makalelerin;

- Sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir. Yayımlanan yazılar, düşünsel planda dergiyi veya Kadın ve Demokrasi Derneğini (KADEM) bağlamaz.
- Yayımlanan yazıların yayım hakları Kadın ve Demokrasi Derneğine (KADEM) aittir.

